

ZÁVIŠ KALANDRA, *Parmenidova filosofie, Spisy Závěše Kalandry. Svazek 1,*

Praha 2013, Academia, 280 s., ISBN 978-80-200-2266-0

Kalandrova disertační práce, napsaná v půli 20. let (k přesnější dataci se ještě dostaneme), *Parmenidova filosofie*, byla poprvé představena čtenářům několika ukázkami ve výběru *Intelektuál a revoluce*, který vyšel v roce 1994 v nakladatelství Český spisovatel. Výbor připravil již koncem 60. let Jiří Brabec, poměry po srpnu 1968 však již jeho vydání neumožňovaly. Kniha nakonec vyšla v roce 1994 v poněkud zkrácené formě. Z *Parmenidovy filosofie* jsou zde na stranách 283–311 uveřejněny tři úryvky: část úvodní kapitoly, která je uvedením do kontextu počátků řecké filozofie, počátek 6. kapitoly, pojednávající o Parmenidově noetice, a celý závěr, který podává shrnutí Kalandrových zjištění a úvah. V ediční poznámce na s. 365–367 je uveden stručný obsah celého Kalandrova spisu a základní údaje o dochování rukopisů.

V úplnosti vyšel Kalandrův text pod názvem *Parmenidova filosofie* v roce 1996 v nakladatelství Herrmann & synové. Vydání připravil sám nakladatel Aram Herrmann. V ediční poznámce na s. 285–286 uvádí, že vyšel ze dvou zachovaných strojopisů, z nichž jeden vlastnil Kalandrův švagr MUDr. Arnošt Ungár a nyní se nachází v Archivu Jana Patočky, druhý byl uložen ve fondu Vítězslava Nezvala v Památníku národního písemnictví. Vydavatel provedl srovnání obou rukopisů, začlenil do textu Kalandrovy dodatečné rukopisné překlady řeckých citátů, které se nacházejí v prvním rukopise, a na konec svazku připojil řecko-český slovníček častých výrazů a rejstřík citovaných Parmenidových, Anaximandrových, Hérakleitových a Empedoklových zlomků.

Prvnímu vydání lze jistě vytknout několik drobností. Kritická edice by si zasloužila pečlivější úpravu poznámkového aparátu, který je zde pietně převzat ze strojopisu Kalandrovy disertace, a pro čtenáře, který není zkušeným klasickým filologem, obeznámeným s interpretační tradicí předsokratovské filozofie, zejména z doby konce 19. a počátku 20. století, představuje místy těžko srozumitelnou spleť zkratk.¹ Rovněž by bylo vhodné připojit k vydání komentář, který

1 Například v poznámce 113 na straně 83 (všechny citace, není-li výslovně uvedeno jinak, odkazují na první vydání Z. KALANDRA, *Parmenidova filosofie*, Praha 1996) čteme: „Srv. Passow...“ a víc nic. Málokdo kromě erudovaných klasických filologů dnes ví, že jde o tehdy rozšířený slovník FRANZ PASSOW, *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Leipzig 1841–18475, citát ze strany

by vyložil místo Kalandrovy školní práce v jeho intelektuálním vývoji a zařadil ji do kontextu dobového i dnešního parmenidovského bádání.

Druhé vydání *Parmenidovy filosofie*, které letos vyšlo jako první svazek Spisů Závěše Kalandry v nakladatelství Academia, zaštitěné odpovědným redaktorem Ondřejem Horákem, editorem Ladislavem Cabadou a redakční radou edice vedenou Michalem Jarešem, nic takového nenabízí.² Ačkoli se v tiráži označuje jako „druhé, revidované vydání“, nepřináší žádné z očekávaných vylepšení Herrmannovy edice, naopak zachovává všechny nedostatky a připojuje mnoho dalších, naprosto diletantských chyb. Protože kritice tohoto pokusu o nové vydání a obecněji celé zamýšlené edice Spisů Závěše Kalandry byly již věnovány dva texty,³ omezíme se na prostý výčet těch nejkřiklavějších vad. Druhé vydání přebírá beze změny vydání první, nepřináší revizi, kritiku ani doplnění textu. Není tu žádná ediční poznámka, která by popisovala, odkud editor při vydání čerpal a jaké případné úpravy provedl (velice skrovné ediční údaje najde čtenář pouze v tiráži knihy); dále jsou bez uvedení zdroje převzaty řecko-český slovníček a rejstřík citovaných zlomků, přičemž vydavatelé tento rejstřík překopirovali do písmene, takže čísla stránek odkazují na výskyty těchto zlomků v prvním vydání z roku 1996 a nikoli na stránky v novém vydání z roku 2013. Je tedy nejen paradoxní, jak píše Jiří Flaišman, ale naprosto skandální, že nakladatelství, které se již svým názvem odvolává na „akademickou“ sféru a které se profiluje jako vydavatel odborné literatury, vydalo jako první svazek plánovaných Spisů Závěše Kalandry exemplář, který „hluboko zaostává za vydáním z roku 1996“.

138, 1. svazek druhého dílu, kde se vysvětluje daný řecký termín. Za korekci by rovněž stály citace ze s. 129, 135, 249: zde uváděný Ed. Mayer je ve skutečnosti EDUARD MEYER, *Geschichte des Altertums*, Stuttgart-Berlin, sv. 1–5, 1884–1902; Kalandra cituje ze sv. 4, vydaného v roce 1900. Nepřesný je i například zápis v seznamu „Použitá literatury“: zde uvedený odkaz „Gomperz, H. Parmenides (Imago, leden 1925)“ zní správně: HEINRICH GOMPERZ, *Psychologische Beobachtungen an griechischen Philosophen*, Imago, Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften 10/1924, sešit 1, s. 1–92; článek má dvě části, Parmenides, s. 2–34, a Sokrates, s. 34–92. A bylo by možné pokračovat. Seriózní kritické vydání spisu bude muset provést a doplnit celý odkazový aparát.

2 Elementární nedostatky druhého vydání byly nepochybně následkem bizarního složení celé této „společnosti“, v níž chybí skuteční znalci díla Závěše Kalandry a obecněji českého marxistického myšlení první poloviny 20. století. Bude-li edice pokračovat, dočkáme se jistě ještě nejednoho překvapení.

3 Č. PELIKÁN, *Orgie neschopnosti. Nad prvním svazkem Spisů Závěše Kalandry*, A2 9/2013, č. 14, 3. července 2013, s. 26; J. FLAIŠMAN, *Píše Jiří Flaišman...*, v rubrice *Echa*, zveřejňované pravidelně Institutem pro studium literatury na jeho webových stránkách – <http://www.ipsl.cz/index.php?id=353&menu=echa&sub=echa&str=echo.php> (zveřejněno 7. srpna 2013).

Ještě horší než editorské diletantství je ale text, připojený na začátek knihy a nazvaný „Předmluva editora“, jejímž autorem je Ladislav Cabada. Nemá opět smysl rozepisovat se o nepřístojnostech, jimiž se tento výplod honosí – jsou dostatečně popsány ve dvou zmíněných kritikách. Postačí parafrázovat shrnutí z jedné z nich: Cabada pouze značně neinvenčně opakuje známé věci o profilu Závěše Kalandry a doplňuje je trapnými mentorskými posteský a namyšlenými řečnickými otázkami, zkrátka: „V kontextu jím odvedené práce pak tato jeho pozice působí jen jako karikatura.“

Věnujme se však raději tomu, co bychom od komentáře k novému vydání Kalandrových knihy očekávali.⁴ Nejprve by bylo třeba vyjasnit dobu vzniku tohoto textu a jeho místo v myšlenkovém vývoji Závěše Kalandry. Knižní vydání této práce sedmdesát let po jejím zrodu nám k tomu mnoho informací neposkytuje. Ani v autorově publikovaném díle nenacházíme žádné zmínky o jeho studiu starořecké před Sokratovské filozofie. Jediným vodítkem jsou zlomkovité údaje o práci na „Parmenidovi“, které se nacházejí v dochované Kalandrově soukromé korespondenci.⁵ Důležitá je zejména řada listů z doby od 15. července do 29. září 1926. Čteme tu například: „Po třech hodinách klepání na stroji. Chudák starý Parmenides roste, dost pomalu, ale přece. Třicet stránek. [...] Jak docela jinak to bylo, když jsem ty stránky psal rukou! Trápil jsem [se] tehdy s tím víc, často doopravdy skutečně trápil, ale mělo to také víc smyslu nežli tady to třískání do Underwoodu. Zdá se mi to teď už tak dávno, a je mi to tak cizí, hůř, mnohem hůř, nežli kdybych četl vskutku cizí věc. Skorem se ani věřit nechce, že byly kdysi takové doby, že člověk nespal v noci a myslel na Parmenida, že chodil po Ringstrasse a myslel na Parmenida, Parmenides byl všude a pořád – ale byly to živé myšlenky a dráždily, nevědělo se, jak to s nimi dopadne, jaký bude jejich konec. A teď už z nich není nic než halda papíru.“⁶ I další dopisy z léta 1926 obsahují narážky na Parmenida: „Parmenides, zas urazí na Underwoodu řádný kus svojí cesty do světa“ – 5. 8. 1926; „Škrábu už od oběda řecký text do Parme-

4 Následující pasáž nemá suplovat text, který v přítomném vydání knihy postrádáme. Chce jen naznačit směry, jimiž by se mohl budoucí komentátor seriózního vydání Kalandrova díla pustit. Je dokladem neproste nekompetentnosti nejen editora prvního svazku, ale všech členů redakční rady Spisů Závěše Kalandry, mezi nimiž není žádný znalec Kalandrova díla, že tyto možnosti zůstaly nevyužity.

5 Jedná se o soubor dopisů Závěše Kalandry jeho první životní lásce Evě Sekaninové-Hertlové z let 1925–1930. Měli jsme k dispozici kopie 128 dopisů, které jsou uloženy v soukromém archivu dědiců Evy Sekaninové-Hertlové.

6 Dopis z 15. července 1926.

nida“ – 15. 8. 1926; nebo na související literaturu („že ani neotvírám protivného Schweglera“ – 4. 8. 1926; „padesát stránek ze Schweglera bude obzvlášť zajímavé“ – 5. 8. 1926; „Už ne Underwood, ani Schwegler, třebaš ani Windelband – ten rozhodně ne!“ – 25. 8. 1926). Poslední z této řady dopisů obsahuje následující konstatování: „A mimoto byl dnes doklepán Parmenides, ten starý chudák, co se mu všici smějou. Zítra bude ještě upraven a svázán, a pak už bude muset jet – bůh s ním! On sám si ani není pořádně vědom svojí komičnosti, představ si, vlastně si nikdy nepředložil otázku, k čemu vůbec je a komu je potřebný, a skoro by si ještě chtěl domýšlet na to, že jsem se při něm měl dobře. Ano, a říkal Ti to už, on se nechce spokojit s tím, trouchnivět někde ve škatuli pod literou K – pomýšlí vážně na to, že se co možná nejdřív vypraví do opravdového světa, chce někam za hranice.“⁷

Z toho vyplývá, že Kalandra pracoval na své závěrečné školní práci přinejmenším od podzimu 1924⁸ a v definitivní podobě ji dopsal koncem září 1926. Literaturu v Praze nedostupnou čerpal patrně za svého pobytu ve Vídni. Sebekriticky vyjadřoval značné pochybnosti o potřebnosti a smysluplnosti této práce a byl si vědom omezenosti českého prostředí pro její recepci. Pravděpodobně tedy uvažoval o jejím vydání v německém překladu. Tím ale zmínky o Parmenidovi zcela nekončí. Jak známo, Kalandra práci na univerzitě podal, avšak před obhajobou si ji vyžádal zpět a již nikdy ji znovu neodevzdal. Výslovné vysvětlení tohoto jednání v korespondenci nenajdeme. Je patrně výrazem Kalandrova rozhodnutí rezignovat na akademickou kariéru a věnovat se výhradně práci pro komunistické hnutí, a to především práci novináře a agitačního pracovníka. Téma Parmenides a předsokratovská filozofie však z jeho zájmů ještě zcela nezmizelo. V květnu a červnu 1927 byl Kalandra na studijním pobytu v Berlíně (dopisy z 3. května až 27. června 1927). V korespondenci sice není ani zmínka o Parmenidovi, zato se zde často píše o Herakleitovi: „tak jsem Ti právě dočetl Spenglerovu disertaci, o Heraklitovi (...) mě se tu zatím můj Heraklit rozlézá do šířky a dálky“ – 16. května 1927; „Ty nechceš nic slyšet o Heraklitovi (...)“? A o čem jiném Ti mám psát?“ – 27. května 1927; „zábavné říkání o tom, jak prý Heraklit bojoval proti Logu“ – 10. června 1927. A ještě 22. září 1927 z domova ve Vsetíně píše:

7 Dopis z 29. září 1926.

8 Zmínka o „Ringstrasse“ v dopise z 15. července 1926 odkazuje ke Kalandrovu studijnímu pobytu ve Vídni v zimním semestru roku 1924. Srov. zápisový arch FF UK pro letní semestr 1924/1925, kde je v rubrice „Učiliště, na němž byl studující v posledním půlletí“ uvedeno „fil. fak. vídeňské university“. Archiv UK, f. FF UK, inv. č. 164, „Filosofové řádní. Letní běh 1925“, s. 296.

„Byl jsem ospalý i bez toho, Heraklit zas jednou v noci trápil.“ Je tedy pravděpodobné, že Kalandra zamýšlel ještě v roce 1927 podat přepracovanou verzi své práce, rozšířenou patrně o porovnání Parmenida s Herakleitem. Doklady o tomto úsilí však v září roku 1927 končí. V létě 1928, kdy už je Kalandra plně zaměstnán prací v redakci Rudého večerníku a komunistické tiskové kanceláře ČKK, si jen posteskuje: „Je člověku líto, že kdy opustil svoje klidné, prosté radosti s Parmenidem – Herakleitem.“⁹ Poslední dvě zmínky o Parmenidovi nacházíme v korespondenci z roku 1929. První souvisí s krizí vztahu Závaš Kalandry s Evou Sekaninovou-Hertlovou, kde se problémem stávalo Kalandrovo nezajištěné postavení: „Musel jsem teď uprostřed psaní myslet na jednoroční činži, na nejmírnější podmínku, která mi byla uložena. Ale jak, pro boha, jak? Nevím nic než hloupostí, Parmenides, pochybná věc, Tvorba, i v nejlepším případě strašně málo. Teď bude něco z Kalendáře, doufám, že 200. Budu Tě smět poprosit o uložení? [...] Jinak by to bylo dobré, na nějaký krátký, co nejkratší čas, rozumí se, po který by se mohlo šetřit. Na jednoroční činži.“¹⁰ A o den později názna, že Kalandra ještě stále uvažoval o možnosti vrátit se k akademické kariéře, tedy dopsat a obhájit svou disertační práci: „Tenkrát jsem najednou uviděl, jak celý ten můj Parmenides stojí ve vzduchu – protože jsem z čista jasna uviděl, na čem má stát. Na velké štěstí se tam dokonce objevil marxistický základ, přísně marxistický.“¹¹ Z plánů ale nakonec sešlo. Koncem září 1929 se Kalandra s Evou Sekaninovou-Hertlovou definitivně rozešel, a návrat na univerzitní půdu se tedy nekonal.

Parmenides tak zmizel z Kalandrova života, zůstal však jako součást jeho díla a také jako příspěvek k historii poznávání staré řecké filozofie v české filozofické tradici. Platnost jeho zjištění či oprávněnost jeho interpretací by měl asi posoudit znalec dané problematiky. Omezíme se proto na několik poznámek ke kontextu českého myšlení o před Sokratovské filozofii a recepci Kalandrova díla. Vzhledem k sedmdesátiletému rozestupu mezi vznikem textu a jeho zveřejněním se tato otázka nutně rozpadá na dvě části.

Není překvapivé, že Kalandra ve své práci necituje, ba ani vůbec nezmiňuje žádného českého autora. Ve 20. letech 20. století byl seznam literatury k tématu Parmenidova filozofie z českých autorů více než skromný. Přehledná bibliografie prací o antice z pera Karla Svobody¹² evidující vše, co bylo publikováno v první

9 Dopis z 24. července 1928.

10 Dopis z 24. září 1929.

11 Dopis z 25. září 1929. Podtržení je Kalandrovo.

12 Karel Svoboda, *Bibliografie českých a slovenských prací o antice za léta 1901–1951*, Praha 1962.

půli 20. století, uvádí k Parmenidovi před rokem 1926 jednu položku¹³ – referát Karla Svobody o knize K. Reinhardta *Parmenides und die Geschichte der griechischen Philosophie*, který vyšel v roce 1917 v *Listech filologických*. Reinhardtovo dílo Kalandra ve své práci využil, Svobodův referát nezmiňuje. Ani další zmínky o Parmenidovi, které můžeme nalézt v souhrnnějších pracích českých autorů o dějinách staré řecké filozofie,¹⁴ nezanechaly v Kalandrově spisu žádné stopy. Můžeme pouze spekulovat, že i tato vzájemná cizost vedla ke Kalandrově rezignaci na akademickou kariéru.

Ani vydání *Parmenidovy filozofie* téměř tři čtvrtě století po napsání a půl století po smrti autora však nijak nepřispělo k jeho zapojení do tradice českého bádání o dějinách před Sokratovské filozofie. Jedinou publikovanou reakcí na první vydání knihy, kterou se nám podařilo dohledat, byla drobná recenze Jiřího Vaňka v týdeníku *Nové knihy*.¹⁵ V pultu článku zabývajících se Parmenidovou filozofií, které publikovali čeští autoři v posledních deseti letech, se Kalandrovo jméno neobjevuje ani jednou.¹⁶ Jedni z mála, kdo si dal tu práci připomenout Kalandrovo dílo, byli vydavatelé překladu Edwarda Husseye *Presokraticí* (Nakladatelství Petr Rezek, Praha 1997, přeložil Martin Pokorný), kteří *Parmenidovu filozofii* zařadili do aktualizovaného a pro českého čtenáře doplněného seznamu literatury.

Z výše uvedeného plyne, že čeští historikové staré řecké filozofie po novém vydání Kalandrova *Parmenida* nijak zvlášť netouží. Vykладаči života a díla Závise Kalandry o této práci vědí již dávno a spolehlivě ji do svých líčení zasazují. Zůstává proto záhadou, proč se vlastně nakladatelství Academia a výše vyjmenovaní

13 Další dva záznamy, články Jaromíra Červenky, spadají až do let 1948 a 1949.

14 V té době šlo prakticky pouze o knihu Františka Drtiny, *Myslenkový vývoj evropského lidstva*, která vyšla poprvé v Praze v roce 1902 a v doplněném vydání jako *Úvod do filozofie. Díl I., historický. Základní úvahy. Myslenkový vývoj evropského lidstva, 1. Starověk a středověk*, Praha 1914. Práce Josefa Kratochvíla, *Meditace věků. Sv. 1, Filozofie starověká*, vyšla v Brně poprvé až v roce 1927, a rovněž monumentální Rádlovy *Dějiny filozofie. I. Starověk a středověk*, vyšla v Praze až roku 1932.

15 JIŘÍ VANĚK, *Historikův filozof*; Nové knihy 37, 1997, č. 8, s. 2.

16 Chronologicky: PAVEL HOBZA, *Parmenides v kontextu archaické orální kultury*, Filozofický časopis 50/2002, č. 6, s. 905–931; HELENA KURZOVÁ, *Parmenidova cesta veškerou řečí*, Listy filologické 127/2004, č. 3–4, s. 191–204; PAVEL HOBZA, *Myslel Parmenides totožnost myšlení a bytí?*, Filozofický časopis 53/2005, č. 5, s. 703–716; SYLVA FISCHEROVÁ, *Kosmos mých slov: srovnání Hésiodovy Theogonie a Parmenidovy básně O přírodě*, Filozofický časopis 54/2006, č. 3, s. 331–361; TOMÁŠ DRVOTA, *Die Kosmologie des Parmenides / The Cosmology of Parmenides*, Listy filologické 129/2006, č. 1–2, s. 1–50; PAVEL HOBZA, *Parmenides' Verse B8.34 and the Practical Meaning of noos*, Aithér 2/2010, č. 4, s. 9–39.

„odborníci“ do tak nejistého edičního podniku pustili, tedy proč zahájili vydávání Spisů zbytečným a marným gestem (první vydání knihy je stále ještě v prodeji). Ukazuje se, že i kdyby snad bylo jejich cílem nově zpřístupnit dílo Závěše Kalandry, naprosto v tomto ohledu selhali. Musíme tedy spolu s Jiřím Flaišmanem na závěr zdůraznit, že „pro Kalandru by bylo lepší, kdyby první svazek Spisů z Academie zůstal provždy výstražným torzem a kdyby nakladatelství na další ‚služby autorovi‘ raději rezignovalo a projekt ukončilo“.

Čestmír Pelikán